

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ «ВІРНІСТЬ».

Проблема виховання моральних якостей в особистості, серед яких значне місце займає моральна категорія «вірність» завжди цікавила мислителів, вчених як древності, так і сучасності. Вічні, моральні цінності: вірність, честь, совість, щастя, любов, дружба, свобода є провідними в особистісних взаєминах людей, в нашому повсякденному житті. Якщо людина навіть сама ними не володіє, то прагне їх і чекає від інших їх прояву у ставленні до себе. Але потребуючи і вимагаючи їх для себе особисто, людина змушена й сама проявляти ці якості, бо інакше опиниться в моральному вакуумі. Саме тому, особистість повинна діяти згідно «золотого» правила етики : «Чини з іншими так, як ти хочеш, щоб чинили з тобою». Слід відмітити, що в усі часи засуджувалося зрадництво, лицемірство, боягузтво, жорстокість і, навпаки, заохочувалася вірність, відданість, чесність, великодушність, доброта тощо. На сьогодні спостерігається величезний дефіцит моральності у наших повсякденних міжособистісних взаєминах.

У зв'язку з цим, перед сучасною педагогічною наукою та практикою стоїть завдання створити таку систему виховання, яка забезпечувала б високий рівень розвитку моральних якостей особистості, серед яких стрижнева роль належить вихованню вірності в особистісних взаєминах . Саме тому виховний процес у ВНЗ потрібно розглядати, як створення умов для саморозвитку, самовиховання, самоствердження, самореалізації студентів під час вузівського навчання та в подальшому житті.

У вітчизняній педагогіці різноманітні аспекти проблеми виховання моральних якостей особистості розглядаються І.Бехом, М.Боришевським,

О.Вишневським, О.Киричуком, Г.Костюком, М.Красовицьким, А.Макаренком, Ю.Приходьком, В.Сухомлинським, К.Чорною та іншими. Зокрема, питанню формування вірності особистості значну увагу приділяли В.Сухомлинський, І.Бех.

Аналіз наукової літератури дає можливість з'ясувати, що окремі проблемні питання, пов'язані з вивченням міжособистісних взаємин окреслювали у своїх працях такі дослідники як: В.Агеєв, І.Бех, О.Бодальов, Л.Гозман, Є.Головаха, О.Єршов, І.Карчевський, М.Коган, Я.Коломинський, В.Куніцина, О.Леонт'єв, О.Мудрик, М.Обозов, Л.Орбан– Лембрик, Н.Паніна, Б.Паригін, А.Петровський, В.Семиченко, В.Сухомлинський, В.Трусов, Є.Цукатова, Н.Щуркова та інші.

Ми ставимо за мету проаналізувати феномен «вірність».

Як ми розуміємо значення слова «вірність»? Безумовно, воно викликає у нас уявлення про почуття глибоке, чесне, яке базується на довірі та відвертості. У суспільній свідомості вірність розглядається як ідеальні взаємини, в яких існує високий рівень довіри. Однак, кожна людина розуміє вірність по-різному, в залежності від того, в якій культурі вона виховується і живе, які її реальні життєві обставини.

Вірність є особливою властивістю особистості, що виявляється в її оцінному ставленні до своїх вчинків, взаємин з іншими людьми і характеризується єдністю знань, потребово-мотиваційних утворень, практичних дій, емоційно-вольових факторів. Вона означає незмінну відданість конкретній людині або чомусь, виконання даних зобов'язань, постійність у взаєминах, поглядах, почуттях, прагненнях та передбачає не лише взаємодопомогу і взаєморозуміння, але й внутрішню духовну близькість, довіру. Порушення вірності веде до зради. Почуття вірності ґрунтується на прихильності людей, спільності інтересів, дій. Відтак, вірність є одним із видів близьких особистісних взаємин, в яких реалізується потреба в любові, належності та значимості. Для кожної людини вірність є особистою і життєвою цінністю.

Зміст вірності може бути різним: це – вірність обраному шляху, вірність ідеалам, вірність у взаєминах, вірність Батьківщині, вірність законам товариськості.

Філософські концепції розкривають особливості розуміння вірності в різні епохи, її місце в системі особистісних взаємин. Так, Конфуцій один з родоначальників давньокитайської філософії приділяв велику увагу вченню про моральність, зокрема такій моральній категорії, як вірність. Моральним ідеалом, за Конфуцієм, є благородний муж (цзюн-цзи), якому властиві відданість, щирість, вірність, справедливість. За вченим, вірність самому собі, своїм переконанням є підґрунтям на основі якого формується вірність у ставленні до іншої людини. [9, с. 291].

В концепції Ван Чуна, який присвятив етичним проблемам праці «Про виховання характеру людини», «Трактат про звичайну мораль» зазначається, що людина прониклива і розумна, оскільки наділена п'ятьма моральними якостями (гуманністю, почуттям обов'язку, почуттям міри, мудрістю і вірністю), які кореняться в п'яти її внутрішніх органах (серці, печінці, шлунку, легенях, нирках). Якщо ці органи починають хворіти, розум людини затьмарюється. [1, с.245-247].

Давньогрецькі філософи вважають вірність одним із принципів, який визначає взаємини між людьми. На їхню думку, вірність – це бажання і здатність віддавати іншим те, що їм належить. Зокрема, Платон розглядає вірність, як важливу складову дружби і стверджує, що друзі «набагато ближчі один одному, ніж мати, батько і дружба між ними міцніша». [1, с. 380-386].

Так, Арістотель визначає вірність як моральну цінність, складову дружби. З огляду на це, він розрізняє три типи дружби: 1) утилітарну, яка базується на взаємовигоді; 2) гедоністичну, що ґрунтується на емоційній прив'язаності до людини, спілкування з якою втішає, приносить задоволення; 3) моральну, коли друга люблять безкорисливо, заради нього самого. Саме останній тип філософ вважав справжнім. Моральна дружба є більш вибірковою, означає контакти

однодумців, об'єднаних спільними інтересами та передбачає вірність у взаєминах. Вчений зазначає, що «ніхто не вибере життя без друзів, навіть в обмін на всі інші блага... Дружба – це не тільки щось необхідне, а й морально прекрасне». Вона завжди передбачає дотримання людьми певних моральних принципів – вірності, постійності у взаєминах, чесності, справедливості». [1, с. 413-417].

У «Піфагорових законах і моральних правилах» наголошується на важливості мати вірних друзів. «Відшукай собі вірного друга: маючи його, ти можеш обійтися без богів». «Якщо не можеш мати вірного друга, будь сам собі другом». [8, с. 5-76].

Проблема вірності привертала до себе увагу ритора та філософа Марка Туллія Ціцерона який зазначав, що вірність виявляється у словах і обов'язках, які людина бере на себе.

Римський мислитель Сенека був твердо переконаний у тому, що вірність необхідна для щасливого життя. Філософ наголошує: «Щастя потребує вірності, маючи на увазі вірність як повний комплект відчуттів – вірність в дружбі, любові, праці, взаєминах між людьми, вірність життєвому кредо-переконанням». [10, с. 21]. Мислитель оцінює найвищі душевні якості друзів: вірність, щирість, чесність, чуйність, простоту. «Вірність друга потрібна і в щасті, і в біді, але у біді вона абсолютно необхідна». [10, с. 26].

Виходячи з вищевказаного можна стверджувати, що уявлення про вірність, дружбу та інші види особистісних взаємин людей великою мірою залежать від історичної епохи, від рівня моральної культури окремих індивідів.

Гуманістами епохи Відродження вірність розглядається як постійність у дружбі, поглядах, переконаннях. У зв'язку з цим, вони розуміють дружбу, як інтелектуальне спілкування, що базується на спільності духовних інтересів, вірності, взаємодопомозі. Взаємна симпатія, відданість, вірність людей у найширшому розумінні виділяється гуманістами серед моральних засад, покликаних підтримати соціальний мир і гармонію.

В епоху Просвітництва вірність осмислюється як моральна цінність, і тісно пов'язана з почуттям обов'язку, відданості як іншій людині, так і суспільним ідеям. Вірність у дружбі складає вершину істинно моральних людських взаємин.

І.Кант завдання виховання вбачав у формуванні моральних якостей особистості, серед яких розглядав вірність, як одну із складових особистісних взаємин і зазначав: «Люди, почуття яких звернені до прекрасного, шукають собі чесних, вірних і серйозних друзів тільки в нещасті, для повсякденного спілкування вони обирають собі жартівливого та ввічливого співрозмовника». За вченим, перша та істинна форма вірності – вірність самому собі, своєму обов'язку. Така форма вірності породжує вірність у ставленні до іншої людини. [4, с.131].

Філософ також розглядає вірність у контексті шлюбних взаємин, за якими подружжя має утворювати ніби одну моральну особистість, якою управляє розум чоловіка та смак жінки. Від чоловіка можна очікувати більше розуміння заснованого на досвіді, а від жінки – більше свободи і вірності у почуттях [4, с.167].

Відомий німецький філософ Ф.Ніцше окреслює вірність, як здатність виконувати обіцянки, дотримуватися слова. Вірність, щоб не бути беззмістовною і не перетворитися у звичайну упертість, повинна мати своїм вихідним початком дещо абсолютне. За вченим, вірність виступає як постійність людини у взаєминах з іншими. При цьому вона піднімається над протиріччям між розумом і почуттям. «Дотримуватися вірності у взаєминах і заради вірності покладати свою честь і кров навіть у небезпечних справах – у цьому закладена велика мудрість народу». [7, с.69].

В українській народній педагогіці ідеал досконалої людини представлений образом козака. У кодексі лицарської честі козаків на першому місці були такі риси характеру, як любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні і дружбі, побратимстві, вірність у ставленні до батьківщини – України, непохитна

вірність ідеям, принципам народної духовності (справедливість, працьовитість, чесність). Козацький ідеал досконалої людини стосувався й осіб жіночої статі. Змалку у дівчат виховували такі риси, як чесність, подружня вірність, відданість обов'язку, працьовитість.

У «Повчаннях» Володимира Мономаха зазначається, що любов до ближнього має поєднуватися з правдивістю, чесністю, миролюбством, вірністю даному слову.

У старослов'янському роді, а пізніше в сім'ї дітей виховували в душі працьовитості, поваги до старших, чесності, правдивості, вірності, милосердя та доброти, любові до рідної землі.

На думку вчених Галичини, вірність не є вродженою прикметою людини, її набуваемо лише завдяки зовнішнім впливам виховання і оточення. Вироблення вірності ототожнюється з вихованням морального характеру і на те й інше великий вплив має добрий приклад.

Виховний ідеал українця зведений Г.Ващенком до двох головних принципів: виховання людини на засадах християнської моралі на здобутках і духовності українського народу. Ці принципи склалися впродовж віків і є традиційними в житті і побуті нашого народу. Серед них: правдивість, щиросердність, вірність, відданість, оптимістичність, вірність у коханні і здоровий сімейний побут. Ці риси є основою української ментальності. Найбільша ганьба для людини – це зрада вірі й Україні. «Коли найбільша чеснота українця – це безмежна вірність Богові і Батьківщині, то найбільша ганьба – зрада вірі й Україні». [3, ст.132].

Вчений зазначає, що необхідно виховувати у молоді свідомість власної людської гідності, на основі якої виробляється правдивість, вірність даному слову, чесність. У юнацтва слід культивувати моральну чистоту, свідомість дівочої та юнацької честі, стриманість, підкорення статевих почувань принципам моралі.[3, ст.186]. На ґрунті скромності, стриманості й вірності створюється здорова родина, і в першу чергу сердечні взаємини між чоловіком і

жінкою. Вірність у коханні і родинному житті – це любов не лише до могили, а й після могили. [3, ст.132-133]. Вірність у коханні й в родинному житті є високою моральною рисою українок. [3, ст.106].

Належну увагу формуванню почуття вірності особистості приділяв В.Сухомлинський. Зокрема, він стверджував, що здійснення принципу: людина-людині друг, товариш і брат – вимагає того, щоб кожний з малих років був чутливим і уважним до духовного світу іншої людини, щоб джерелом особистого щастя для кожного була моральна чистота, краса, вірність, благородство глибоко-особистісних інтимних взаємин.

Почуття вірності, за вченим, є невід'ємною складовою національної самосвідомості особистості. Адже великі можливості для формування національної самосвідомості закладені в неписаних законах людської честі, що передбачають: виховання любові до батьків, батьківщини, вірність у коханні, дружбі, готовність захищати слабких, піклуватися про молодших, непохитну вірність ідеям, принципам народної моралі та духовності.

Виховання у молодих людей готовності до сімейного життя, сімейних цінностей також передбачає такі риси, як вірність у подружніх взаєминах, доброту, чуйність, доброзичливість, турботливість. На думку В.Сухомлинського, моральна підготовка до чистого, красивого кохання починається із закріплення у душі молодих людей добрих почуттів – сердечності, чуйності, чутливості, вірності до іншої, дорогої для неї людини.

В «Азбуці моральних заповідей» за книгою В.Сухомлинського «Як виховати справжню людину» зазначено, що дружба – це школа виховання благородних почуттів. Бути вірним в дружбі – означає ділити з другом не тільки радість, а й горе. Дружба – це насамперед віра в людину, вимогливість до неї і повинність. Юність без вірної, відданої дружби убога і порожня. Взаємна відповідальність, що осяває нашу дружбу, – найважливіше джерело вірності, відданості. Без вірної, відданої дружби неможливий колектив. Бути вимогливим у дружбі – означає мати мужність розірвати її, якщо друг зраджує,

в ім'я чого склалася дружба. Педагог вчив: «Соромся безвідповідальності, легковажності своїх почуттів, уподобань. У своїх почуттях треба бути вірним і зобов'язаним...» [11, с. 153].

На думку сучасних вчених, вірність в особистісних взаєминах не тільки узгоджує дії індивідів у відповідності зі встановленими моральними законами, а й внутрішньо самообмежує їх у діяннях, які можуть бути шкідливі для них. Як антипод вірності вченими розглядається зрада, чого б вона не стосувалася, бо вона наносить шкоду саме там, де повинна була б захищати і відстоювати. Зрада, та інші прояви вузькоіндивідуальних контактів не завжди і не скрізь піддаються дії права. У зв'язку з цим останньою інстанцією постає людський розум і об'єктивна правда – істина, незалежна від симпатій чи антипатій до дійових осіб.

За вченими, вірність є складовою приятельських взаємин, які складаються на основі інтересів, особистих симпатій та товариських взаємин, які встановлюються між людьми, котрі протягом тривалого часу беруть участь у процесі спільної діяльності. Їх єднують спільні інтереси і почуття відповідальності за результати спільної праці. Дружба являє собою форму особливого спілкування, інтимного, більш тісного і душевно глибшого. Це самоцінне почуття, благо, яке людина розцінює так само високо, як і кохання. Дружба передбачає ряд проявів морального характеру: взаємодопомогу, готовність до самопожертви, чесність, внутрішню близькість, відвертість, вірність, довіру.

Так, Фіцула М. вірність відносить до найважливіших сімейних цінностей і акцентує увагу на законах подружньої вірності. «Сімейні цінності – моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей».

Карпенчук С. визначає вірність, як «незмінність і постійність щодо людей і справи, у виконанні обов'язку, у відданості обраним принципам і моральному ідеалу.» [5 с.320].

Сумління, вірність виявляються в усій своїй величі, коли людина не зраджує своїх благородних почуттів, коли їй властиве загострене почуття сорому. За вченою, у народному досвіді, в традиціях і звичаях, що шліфувалися протягом віків, у яскравих образах закладено мудру народну філософію, своєрідний моральний кодекс, визначено поведінкові норми: бути чесним, правдивим, вірним, скромним, совісним, працьовитим, милосердним, поважати старших, піклуватися про батьків. [5, с.324].

Н.Мойсеюк, серед складових моральної культури особистості виділяє вірність (громадянську, товариську і подружню).

Перспективи родинного виховання Н.Волкова вбачає у відродженні традиційного високого статусу української родини, її авторитету, подружньої вірності.

У психології із вірністю вчені пов'язують поняття міжособистісної атракції, яка визначається як виникнення при сприйнятті людини людиною, привабливості однієї з них для іншої, процес надання переваги одним людям, взаємного потягу один до одного.

Для розуміння слова «вірність», на думку К.Юнга, найбільш підходить грецьке слово з Нового Заповіту, яке через непорозуміння було перекладено як «віра». Однак, воно означає довіру, довірливу лояльність. Вірність власному закону, за вченим – це довіра до цього закону, лояльне очікування і довірлива надія, і разом з тим – установка подібна тій, яку віруючий повинен мати у ставленні до Бога. «Особистість ніколи не зможе самореалізуватися, якщо не вибере свідомо власний шлях». [12, с. 134].

Для молоді, наголошує І.Кон, характерне прагнення до дружби, взаємності, душевної спорідненості, вірності і постійності. Бажання мати вірних друзів незмінно відкриває список найважливіших життєвих цінностей 15-17 річних, часто випереджаючи серед таких навіть любов. Найвищі моральні цінності – а дружба в усі часи вважалась такою – завжди були в дефіциті. У визначенні дружби мають перевагу два мотиви: вимога взаємодопомоги, вірності та

очікування співчутливого розуміння зі сторони друга. Близькість і довірливість дружби, взаємодопомога і вірність – основні риси справжньої дружби. [6, с. 168-171]. За дослідженнями вченого, дівчата вважають себе відкритими, справедливими, вірними, а юнаки добрими, здатними зрозуміти іншу людину. [6, с. 86].

Витоки вчинку-вірності, за І.Бехом, пов'язуються з виникненням внутрішньої позиції індивіда, згідно з якою він поводить себе відповідно до очікувань спочатку рідних і близьких йому осіб, а згодом і більш широкою людської спільноти (групи, колективу, тощо). Для людини, у якої вчинок-вірність набуває певної усталеності й перетворився на складову її моральної структури, санкціонуючим центром його здійснення виступає власне сумління, зазначає вчений. [2, с.1-2].

Формування вчинку - вірності, за вченим, в особистості слід здійснювати за такими напрямками: 1) розуміння суспільної і суб'єктивної необхідності та важливості дотримання соціальних норм у різновидах власної поведінки; 2) прогнозування можливих ускладнень у міжособистісних взаєминах у ситуації вчинку-вірності (його оцінка з боку друзів, ровесників, тощо); 3) створення власного алгоритму подолання цих ускладнень і свого вчинкового сценарію; 4) усвідомлення поетапної процедури вчинку-вірності; 5) емоційне самооцінювання результату вчинку-вірності; 6) набуття моральної звички вчинку-вірності. [2, с.1-2].

Розгляд вірності особистості з позицій різних підходів до розуміння її природи і сутності дав змогу виявити різноманітні аспекти її вивчення. Вірність в особистісних взаєминах ми розглядаємо як особистісний конструкт, що визначає специфіку міжособистісних взаємин. Зокрема, вірність в особистісних взаєминах ми розуміємо як надійність, відповідальність, емпатійність, обов'язковість у різних обставинах, пов'язаних з міжособистісною взаємодією. Тому, що саме особистість зі сформованим почуттям вірності сприймає іншу

людину у контексті турботливого до неї ставлення, а характерною ознакою такої людини є її надійність у різних життєвих обставинах.

Феномен «вірність» у подальшому потребує детального й різнобічного аналізу. Зокрема, необхідно уточнити змістову структуру вірності студентів; виявити чинники виховання вірності у школярів загальноосвітньої школи і студентів ВНЗ.

Література:

1. Антология мировой философии. В 4-х т. Т. 1, ч.1 и 2 – М.: «Мысль», 1969. Философия древности и средневековья. – 936 с.
2. Бех І.Д. Вчинок у морально-духовному розвитку особистості // Початкова школа. – 2006. – № 6.
3. Ващенко Г. «Виховний ідеал». – Т. 1.: Третє видання. – Полтава.; Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994.- 191с.
4. Кант И. Соч. 6-ти т. / Под общ. ред. В.Ф. Асмуса , А. В.Гулыги , Т. И. Ойзермана. – М.: «Мысль», 1964. – Т.2. – 511с.
5. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання : Навч. посібник. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К.: Вища школа., 2005.- 348с.
6. Кон И.С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1989. – 255с.
7. Ницше Ф. Так говорил Заратустра: Книга для всех и ни для кого. – М.: «Мартин», 2005. – 416с.
8. Пифагоровы законы и нравственные правила. СПб., 1808.
9. Семененко И.И. Афоризмы Конфуция. – М.: Изд.-во Московского университета ,1987. – 300 с.
- 10.Сенека. О счастливой жизни // Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий . – М., 1996.
- 11.Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. – Т.2. – К .: «Рад. школа», 1976.–324с.

12. Юнг К. О становлении личности. / Райгородский Д.Я. Психология личности. Т.1. Хрестоматия. Изд. второе, дополненное. – Самара: Изд. Дом «БАХРАХ», 1999. – 448 с.